

Parlagisas-védelmi Munkacsoport 2010. évi beszámolója

Horváth Márton*, Bagyura János, Fatér Imre, Firmánszky Gábor, Juhász Tibor, Kleszó András, Szitta Tamás, Tóth Imre és Vácsi Miklós

* Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME),
H-1121, Budapest, Költő u. 21., Hungary
(e-mail: horvath.marton@mme.hu)

Fiatal parlagi sas (fotó: Csonka Péter)
Juvenile Eastern Imperial Eagle

KÖLTŐÁLLOMÁNY MONITOROZÁSA

Az ország területén található ismert és potenciális parlagi sas territóriumokban az előző évek munkája alapján felkért koordinátorok megszervezték a fészkek felderítését, a költések egész éves monitorozását, valamint kapcsolatba léptek a költést esetlegesen befolyásoló helyi érdekcsoportokkal. A beérkezett adatok a 2003 óta egységesen kezelt GIS adatbázisban kerültek rögzítésre és feldolgozásra. A 2010-es évben a parlagi sas magyarországi költőállományát 125-135 pár közé becsültük. 125 aktív parlagisas-territóriumban sikerült párban megfigyelni madarakat, amelyből 21 territóriumot újonnan sikerült felfedezni. 121 pár foglalt fészket, 107 pár kezdte meg a kotlást, és 71 sikeres pártól 105 fióka repült ki (sikerességi arány: 66%, költési siker: 1,48 fióka/sikeres pár). A korábbi évtizedben megfigyelhető állománynövekedés örvendetes módon tovább folytatódott, azonban a kirepülési siker messze elmaradt a sokéves átlagtól az extrém esős és viharos időjárás következtében. A költő territóriumok elhelyezkedését az 1. ábrán, a költési kísérletek alakulását nemzeti park igazgatóságoként az 1. táblázatban foglaltuk össze.

A korábbi évekhez hasonlóan a 2010-es évben is jelentős számú költés hiúsult meg kotlás közben (22 eset, a kotló párok 20%-a), azonban ebben az évben a fiókanevelő párok között is jelentős volt a sikertelenség aránya (14 eset, a fiókanevelő párok 17%-a). Emellett három fészkepítő párnál nem tudtuk a költési sikert megállapítani az extrém belvizes terepi körülmények miatt, illetve két esetben a költési szezont követően került elő csak a fészkek. A meghiúsult költések okát 29 esetben (18 tojásos, 11 fiókás fészkealj) nem tudtuk egyértelműen megállapítani, azonban az esetek túlnyomó többségénél ezt nagy valószínűséggel az extrém esős, viharos időjárás okozta (emellett a tojásos fészkealjok meghiúsulását gyakran okozhatja még a tojások terméketlensége vagy emberi zavarás is). A további hét meghiúsult költés okai

HUNGARIAN IMPERIAL EAGLE WORKING GROUP ANNUAL REPORT 2010

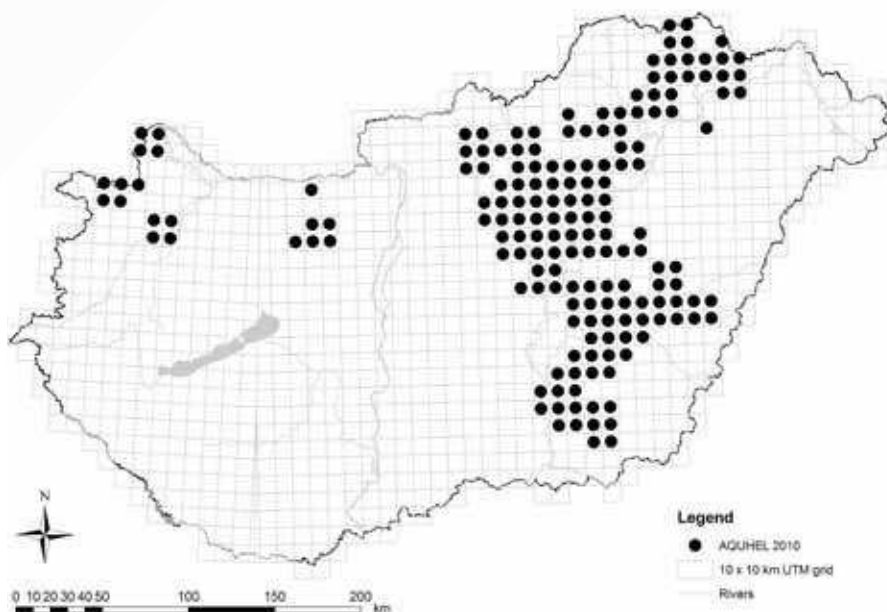
The participants of the Hungarian Imperial Eagle Working Group monitored all known breeding territories of the species and surveyed the most potential further habitats as well. We are estimating the national population to be between 125 and 135 breeding pairs in 2010. Out of 121 nesting pairs, 107 laid eggs and 71 pairs fledged 105 juveniles (62 have been ringed with aluminium and with white plastic rings). The 66% success ratio and the 1.48 fledgling per successful pair resulted an overall breeding success of 0.98 fledgling per incubating pair. So the increasing trend of the population continued, but the breeding success was under the average of the last decade (1.15 fledgling per incubating pair).

The cause of breeding failures (22 broods with eggs and 14 with chicks) were the followings: storm (3 broods with eggs and 1 with chicks), human disturbance (1 broods with eggs), natural predation (2 broods with chicks), unknown (18 broods with eggs and 11 with chicks, most of them probably due to the extremely wet weather conditions). In three cases partial mortality of broods was recorded due to unknown reasons (2x1 chick and 1x1 eggs). In 2010 seven dead birds were found because of the following reasons: electrocution (4 specimens), poisoning (1 specimen), collision with power line (1 specimen), bacterial infection (1 specimen). One specimen was found with wounded leg and crop due to unknown reason, and it is treated at the Hortobágy Bird Hospital.

Conservation measures included artificial nest construction at threatened and potential breeding habitats (4 pairs bred in artificial nests in 2010), replacement of chicks to artificial nests from nests destroyed by storm (3 chicks fledged successfully), and raising public awareness (6 press releases and 5 presentations).

Öreg tojó parlagi sas (fotó: Csonka Péter)
Adult female Eastern Imperial Eagle

1. ábra Parlagi sas költő territóriumainak elhelyezkedése Magyarországon a 2010-es évben.
Breeding distribution of Eastern Imperial Eagles in Hungary in 2010.

	Becsült költőállomány Estimated population	Megfigyelt párok Observed pairs	Fészek-foglaló párok Nesting pairs	Költő párok (A) Incubating pairs (A)	Fióka-nevelő párok Chick rearing pairs	Sikeres párok (B) Successful pairs (B)	Kirepült fiókák száma (C) No. of fledglings (C)	Fészekalj méret Brood size	Sikerességi arány (B/A) Success ratio (B/A)	Átlagos fiókaszáma (C/B) Average fledgling no. (C/B)	Költési siker (C/A) Breeding success (C/A)
2010	125-135	125	121	107	86	71	105	37x1, 31x2, 2x3	0,66	1,48	0,98
Élőhelytípus szerint / Habitat type:											
Hegyvidék	15-20	15	15	14	13	9	11	7x1, 2x2	0,64	1,22	0,79
Síkvidék	106-115	110	106	93	73	62	94	30x1, 29x2, 2x3	0,67	1,52	1,01
Nemzeti Park Igazgatóság szerint / National Park Directorate											
ANPI	13-14	13	13	12	11	8	11	5x1, 3x2	0,67	1,38	0,92
BNPI	42-44	45	42	38	30	27	40	16x1, 9x2, 2x3	0,71	1,48	1,05
DINPI	5-5	5	5	5	2	0	0	-	0,00	0,00	0,00
FHNPI	6-7	6	6	6	3	3	4	2x1, 1x2	0,50	1,33	0,67
HNPI	34-40	34	34	30	28	22	31	11x1, 10x2	0,73	1,41	1,03
KMNPI	21-25	22	21	16	12	11	19	3x1, 8x2	0,69	1,73	1,19

1. táblázat Parlagi sas költési kísérletek alakulása Magyarországon 2010-ben.
Table 1. Breeding attempts of Eastern Imperial Eagles in Hungary in 2010.

a következők voltak: *vihar* (3 tojásos + 1 fiókás fészkalj), *zavarás* (1 tojásos fészkalj), *természetes predáció* (2 fiókás fészkalj). Emellett három esetben a fészkaljak részleges pusztulását figyeltük meg *ismeretlen okból* (2x1 fióka + 1x1 tojás), míg a fészektestvérek sikeresen kirepültek.

IDŐSZAKOS MEGTELEPEDÉSI TERÜLETEK MONITOROZÁSA

Az ismert és potenciális költőterületek mellett rendszeres ellenőrzésre kerültek a fiatal madarak legfontosabb időszakos megtelepedési területei is, hogy ezen területek elhelyezkedését és relatív jelentőségét is minél pontosabban megbecsülhessük, valamint hogy szükség szerint itt is védelmi intézkedéseket kezdeményezhessünk. A két legfontosabb időszakos megtelepedési területen (Hevesi-sík és Jászság) standard útvonalon történő havi felméréseket végeztünk. Az országban teelő sasállomány felmérése céljából 2003 óta szervezzük meg az országos sasszinkronokat, így 2010 januárjában már a hetedik ilyen felmérés került megrendezésre, amelyen minden eddiginél többen vettek részt. A 245 önkéntes és nemzeti parki alkalmazott az ország mintegy 10%-án végzett megfigyeléseket, amelyek lefedték a fontosabb sas-teelőhelyek nagy részét. A megfigyelt 443-451 rétisas, 2 szirti sas és 1 fekete sas mellett 125-127 parlagi sas került távcsővégre (összesen 571-581 példány).

MORTALITÁS

A 2010-es évben nyolc kifejlett madár került kézre Magyarországon a következő okokból: *áramütés* (4 elpusztult pd), *mérgezés* (1 elpusztult pd), *vezetéknek ütközés* (1 élő pd, FÁNK-ban elpusztul), *baktériumos fertőzés* (1 elpusztult pd), *ismeretlen eredetű begy- és lábsérülés* (1 élő pd, Hortobágyi Madárkórházban kezelés alatt). A parlagi sas esetében is legfontosabb pusztulási oknak számító mérgezések és áramütések kezelésére az MME az alábbi célzott programokat futtatja.

MÉRGEZÉSELLENES PROGRAM

A 2010. évben nőtt a felderített mérgezéssel esetek száma 2009-hez képest, így 27 mérgezéssel eset került regisztrálásra a nemzeti park igazgatóságok és az MME szakemberei által. A terepi helyszínelések során 99 madártetem került kézre, amelyek között sajnálatos módon kilenc rétisas és egy parlagi sas

is volt. Az elpusztult parlagi sas párja is eltűnt a territóriumából a mérgezés napján, így feltehetőleg az is elpusztult, csak a teteme nem került elő.

2010-ben is több egyeztetést tartottunk a mérgezésekben érintett országos és regionális szervezetekkel, valamint több ügyben szakértőként vettünk részt a nyomozásokban. A 2010-es évben benyújtásra került a HELICON elnevezésű LIFE+ pályázat, amely 2012 és 2016 között tervezi jelentősen csökkenteni a madarakat, és azon belül is leginkább a parlagi sasokat érő bűncselekmények előfordulási gyakoriságát. A pályázat keretében három nemzeti park igazgatósággal, két állatkerttel, az Országos Magyar Vadászkaromával, a Nemzeti Nyomozóirodával és a Természetfilm.hu egyesülettel működneknénk partnerként együtt.

MADARAK ÉS LÉGVEZETÉKEK PROGRAM

2010. októberében megszerveztük a 8. országos közép feszültségű oszlop (KFO) felmérést, így az elmúlt 7 évben már több mint 32 ezer oszlop ellenőrzésére került sor több mint száz önkéntes, valamint a nemzeti parkok és az MME munkatársainak közreműködésével. Kiadtuk a „Madarak és légvezetékek” című 40 oldalas szakmai kiadványt, amely aktuálisan összefoglalja az elmúlt 20 év madárvédelmi tevékenységének eredményeit és kudarcait a közép feszültségű elektromos hálózatok mentén. Az ETV-Erőterv Zrt.-vel és az áramszolgáltató vállalatokkal együttműködésben 2010-ben is folytattuk a közép feszültségű hálózatokra vonatkozó új, madárbarát típustervek kialakításában való részvételt, amely tervek előreláthatólag 2011-ben kerülnek véglegesítésre.

GYAKORLATI VÉDELMI AKCIÓK A KÖLTÉSI SIKER ÉS A TÚLÉLÉS NÖVELÉSE ÉRDEKÉBEN

Több új műfészkek került kihelyezésre vagy felújításra parlagi sas élőhelyeken és 2010-ben négy parlagisas-pár foglalt mesterséges fészkalapot (3 sikeres pártól 4 fióka repült ki).

Egy cserhátaljai pár (CA-02) egy olyan forgalmas földút melletti fasorban épített fészket, amelyet ráadásul éppen kitermeltek, ezért a területi kollégákkal úgy döntöttünk, hogy nem korlátozzuk a termelést, hanem megpróbáljuk biztonságosabb helyre terelni a madarakat még jóval a kotlás megkezdése előtt. Az első fészkes fa kivágása után ugyanabban a fasorban egy újabb fészket is épített a pár, amelyet azonban szintén kivágtak. Ezt követően a pár odébb költözött egy nyugalmasabb

Parlagisas-pár és a róka (fotó: Kovács András; raptorimages.hu)
Imperial Eagle pair and the Fox

helyre, ahol azonban sajnálatos módon a költés tojásos korban meghiúsult, valószínűleg a rossz időjárás következtében (*Papp F.* és *Harmos K.*).

A Hatvani-síkon újonnan felfedezett fészkelő subadult tollazatú saspár (HT-01) egyik tagját mérgezés miatt elpusztultán találják meg a fészkek alatt, a párja nem került elő, de valószínűleg az is elpusztult (*Papp F.*). Érdekes módon másnapra már egy immatur színezetű saspár el is foglalta a fészket, késve le is kotlottak, de a költés nem lett sikeres valószínűleg egy, a fészkek alá telepedett méhész miatt.

Három nagykunsági fészkek is leszakadt nagyfiókás, illetve kirepülés körüli korban a viharos időjárás következtében, de „csak” egy fióka pusztult el (NK-05). Két fészeknél az élve maradt három fióka (NK-01: 2, NK-05: 1) műfészkekbe került visszahelyezésre, ahonnan sikeresen kirepültek (*Juhász T.* és *Monoki Á.*). A harmadik fészeknél a baleset már valószínűleg repülő fiókákat érintett (NK-09), mert nem kerültek elő a fészkek közvetlen környezetén. Később az egyik fióka a fészektől több kilométerre került meg sérülten, ahonnan a Hortobágyi Madárkórházba került ápolásra (ez a példány 2011-ben műholdas jeladóval repatriálásra került, amiről a 2011-es jelentésben olvashatnak bővebben).

KUTATÁSI PROGRAMOK

A 2009-es évhez hasonlóan 2010-ben is úgy döntöttünk, hogy ez egyébként is csökkenő félben levő hegyvidéki populációnál minimálisra csökkentjük a költő madarak zavarását, így csak a síkvidéki költőhelyeken gyűrtünk fiókákat 2010-ben. Hagyományos alumínium gyűrűkkel és fehér alapon fekete kódos műanyag gyűrűkkel 62 példányt jelöltünk meg. A 2010-es évben egy szlovákiai és hat magyar gyűrűs madár is megkerült hazánkban (okokat ld. előbb és az *1. táblázatban*), míg egyetlen magyar gyűrűs példány ausztriai megkerüléséről

van adatunk. A színes gyűrűzésnek köszönhetően négy további Szlovákiában gyűrűzött példányt sikerült azonosítani terepen.

A 2003-2005 közötti LIFE-Nature program során kilenc műholdas nyomkövetővel ellátott madárból az utolsó 2009-ben még működő jeladó sem szolgáltatott már adatokat a 2010-es évben (*Kovács A.*). Az 1997 óta tartó szisztematikus tollgyűjtés tovább folytatódott, 2010-ben a fészkelőhelyekről (költő madarak kivedlett tollai), valamint 62 db fiókából szedett pihetollat gyűjtöttünk. A SZIE Állatorvostudományi Karán végzett genetikai vizsgálatok célja az egyedek évről évre történő azonosítása (DNS-ujjlenyomat adatbázis), a költőmadarak kicserélődési rátájának meghatározása és a parlagi sas európai populációi közötti genetikai kapcsolatok feltárása (*Vili N., Kovács Sz. és Szabó K.*).

A program tudományos eredményeiből egy cikk (*Acta Zool. Acad. Sci. H.*), egy PhD dolgozat (*Horváth M.*), valamint tudományos konferenciákon öt előadás és egy poszter került publikálásra 2010-ben.

ISMERETTERJESZTÉS

A nagyközönség tájékoztatása céljából 2010-ben hat alkalommal adtunk közre sajtóhírt, valamint számos riportot adtunk, amelyek hatására számos alkalommal jelentek meg parlagi sassal kapcsolatos cikkek vagy riportok a médiában.

A terepi munkák során a munkacsoport tagjai folyamatosan kapcsolatba kerültek a helyi fontosabb érdekcsoportok (mezőgazdászok, erdészek, vadászok) képviselőivel, valamint öt előadást tartottunk szakmai összejöveteleken az MME parlagisas-védelmi, -kutatási programjáról. A program legfontosabb eredményeit közzétettük a hazai és nemzetközi szakmai levelezőlistákon. Fenntartjuk a parlagisas-védelmi LIFE projekt honlapját (www.imperialeagle.hu), ahová minden évben feltöltjük a Munkacsoport éves jelentéseit.

NEMZETKÖZI PARLAGI SAS MUNKACSOPORT

A Bolgár Madárvédelmi Egyesület (BSPB) 2009-ben indított el egy LIFE+ projektet a parlagi sas és kerecsensólyom bulgáriai megőrzése céljából, amelyben két bolgár partner mellett az angol RSPB és az MME is részt vesz (www.saveraptors.org). Az MME elsősorban a közép feszültségű oszlopok madárbarát átalakításában, műfészkek kihelyezésében, a potenciális fészkelőterületek monitorozásában és a madarak műholdas nyomkövetésében segíti a bolgár kollégákat az elmúlt évtizedekben szerzett hazai tapasztalatok alapján. A projekt keretében részt vettünk a bolgár EVN áramszolgáltató vállalattal történő módszertani egyeztetésekben, amelyek alapján 2010-ben elindultak az első jelentős bulgáriai madárvédelmi oszlop átalakítások parlagisas-élőhelyeken.

A bolgár LIFE+ projekttel párhuzamosan a BSPB és az MME együttműködésbe kezdett a török BirdLife tagszervezettel is (Doga Dernegi), hogy a parlagi sas balkáni populációjával szoros kapcsolatban levő török állományok nagyságát, elterjedését és védelmi helyzetét is meg tudjuk becsülni. A magyar szakemberek kisázsiai mintaterületeken kezdtek állományfelmérésbe az Angol Királyi Madárvédelmi Egyesület (RSPB) támogatásával 2009-ben. Az együttműködésnek köszönhetően a 2010-es évben már 21 aktív parlagisas-territórium került ellenőrzésre, amely munkának köszönhetően az első nagyobb és részletes adatsort sikerült összegyűjtenünk a faj kisázsiai fészkelési és táplálkozási szokásaival kapcsolatban.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Magyar Parlagisas-védelmi Munkacsoport munkáját a *Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Ragadozómadár-védelmi Szakosztálya* koordinálja, együttműködve az illetékes *nemzeti park igazgatóságokkal* (BNPI, HNPI, DINPI, ANPI, KMNPI, FHNPI, BFNPI) és *környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségekkel* (OKTVF, ATV-, ÉD-, ÉM-, KD-, KDV-, KTV-, KV-KTVF), valamint helyi civil természetvédelmi szervezetekkel és számos önkéntessel.

A Munkacsoport terepi adatgyűjtésében többek között a következő személyek vettek részt a 2010-es évben: *Bagyura János, Balázs István, Balázs Tibor, Barta Zoltán, Bedő Péter, Benedek Gábor, Bereczky Attila, Béres István, Borbáth Péter, Boruzs András, Czifrák Gábor, Csonka Péter, Darányi László, Demeter Iván, Domboróczki Gábor, Dudás Miklós, Fatér Imre, Feldhoffer Attila, Ferenc Attila, Firmánszky Gábor, Fitala Csaba, Fodor*

István, Forgách Balázs, Gál Lajos, Harmos Krisztián, Horváth Márton, Hüse Csaba, Juhász Tibor, Kazi Róbert, Keskeny Attila, Klébert Antal, Kleszó András, Kotymán László, Kovács András, Kozma László, Lontay László, Lóránt Miklós, Losonczy László, Majercsák Bertalan, Magos Gábor, Molnár István Lotár, Monoki Ákos, Monori György, Morvai Szilárd, Nagy Lajos, Németh Ákos, Óze Péter, Palatitz Péter, Papp Ferenc, Papp Gábor, Petrovics Zoltán, Pongrácz Ádám, Prommer Mátyás, Puskás László, Sallai Zoltán, Sasvári János, Seres Nándor, Serfőző József, Solt Szabolcs, Solti Béla, Spakovszky Péter, Staudinger István, Szabó Attila, Szegedi Zsolt, Szelényi Balázs, Széll Antal, Szénási Valentin, Szitta Tamás, Tar János, Tihanyi Gábor, Tóth Imre, Tóth László, Török Hunor, Újházy András, Urbán László, Urbán Sándor, Váczi Miklós, Ványi Róbert, Vasas András, Vince Tibor, Viszló Levente, Zalai Tamás, Zákány Albert, Zsiros Sándor.

A fiókák gyűrzésekor külön köszönjük *Bereczky Attila* famászásban nyújtott pótolhatatlan segítségét. A begyűjtött táplálékmaradványok határozását *Dr. Solti Béla* végzi. A begyűjtött parlagisas-tollminták genetikai vizsgálatát a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Karán végezte *Vili Nóra, Kovács Szilvia* és *Szabó Krisztián*. Az elpusztult madarakat az Országos Állategészségügyi Intézetben vizsgálták meg (*Dr. Erdélyi Károly*). A sérült madarak kezelését a Fővárosi Állat- és Növénykert (*Dr. Molnár Viktor* és *Dr. Sós Endre*), és a Jászberényi Állatkert állatorvosai (*Dr. Bakonyi László* és *Dr. Kertész Ottó*), valamint *Dr. Déri János* végezték. A nem elengedhető madarak megfelelő elhelyezése a HNPI górési ragadozómadár-telepén *Kis Róbert* segítségével történik.

Köszönjük továbbá szlovákiai (*Jozef Chavko, Stefan Danko* és *Mihók József*), ausztriai (*Wichmann Gábor*), cseh (*David Horal*), romániai (*Daróczi Szilárd*) és szerbiai (*Nikola Stoinic* és *Szekeres Ottó*) kollégáink segítségét a közös kárpát-medencei parlagisas-védelmi munkákban. A bulgáriai és törökországi terepmunkákat *Dimitar Demerdjievvel, Dombromir Dobrevvel, Svetoslav Spasovval, Stoycho Stoychevvel, Nikola Terzievvel* (BSPB), *Jose Tavares-szel* (RSPB), valamint *Bilgecan Sen-nel* (Doga Dernegi) végeztük.

A Nemzetközi Parlagi Sas Levelezőlistát *Kovács András* üzemelteti. Köszönjük továbbá *Halmos Gergő* igazgató és az MME titkárságának segítségét a program lebonyolításában. A sas-szinkron adatok bevitelét és kiértékelését az MME Monitoring Központjával végeztük (*Nagy Károly, Görögh Zoltán* és *Nagy Zsolt*).